

бом збереження природних основ нашого життєвого світу й забезпечити майбутнє людській цивілізації. Лишається разом з В. Хесле також сподіватися, що завдяки колективним зусиллям усіх людей доброї волі вдасться створити такий світ, в якому свобода індивіда узгоджуватиметься не тільки з правом інтерсуб'єктивної спільноти, а й з природою [7].

На сьогоднішній день ми бачимо, що сучасна екологічна ситуація є наслідком помилок у всіх сферах життєдіяльності людини. Саме тому, якщо екологічна проблема раніше розглядалась як одне, нехай важливе, а все ж часткове завдання розвитку суспільства, то сьогодні вона стає центральною. І саме тут треба вбачати необхідність ефективної та дійової екологічної політики, яка базуватиметься на органічному поєднанні економічних та екологічних проблем у процесі соціально-економічного реформування нашого суспільства, створенні умов, як казав Моїсеїв, «екологічного імператива», формування нового мислення, схожого з логікою самої Природи [8].

Література

1. Грабовська І. Поряд з біблійними заповідями // Політика і час. — 1997. — № 4. — С. 226.
2. Дмитрова О. С. Актуальні проблеми екологічної політики сьогодні // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. — 2003. — № 59-61. — С. 101.
3. Молоде покоління нової України. — К., 1995. — С. 57.
4. Аргументы и факты. — 1996. — № 23. — С. 18.
5. Кисильов М. М., Кавак Ф. М. Національне буття серед екологічних реалій. — 2000. — С. 297.
6. Конференция ООН по окружающей среде и развитию (Рио-де-Жанейро, июнь 1992). — Новосибирск, 1992. — С. 10.
7. Хесле В. Философия и экология. — М., 1993. — С. 179.
8. Моисеев П. П. Путь к очевидности. Расставание с простотой. — М., 1998. — С. 352-353.

УДК 316.614

Н. Б. Капустіна

РОЛЬ СОЦІАЛІЗАЦІЇ У ВЗАЄМВІДНОШЕННІ ВЛАДИ ТА ІНДИВІДА

Входження людини в суспільство — це складний процес соціалізації. У процесі соціалізації формуються соціальні якості особистості, цінності, знання, навички, уміння людини, внаслідок чого вона стає дієздатним учасником суспільних відносин. Розробкою даної проблеми в різний час займалися Т. Гоббс, З. Фрейд, Ч. Меріам, Г. Лассуела, Д. Істон, Г. Моска, Т. Парсонс, Г. Тард. У процесі соціалізації відбувається засвоєння індивідами чи їх групами цінностей і норм політичної і правової культури, які притаманні конкретному суспільству і дозволяють ефективно виконувати їхні ролі й функції.

Ціль соціалізації — інтеграція особистості в соціальну систему, її підготовка до повноцінного і продуктивного існування та функціонування в структурах цивільного суспільства і держави.

Входження в складний світ соціуму нових поколінь припускає формування в них певного ставлення до правових і політичних цілей і цінностей, що вони застосовують у конкретному суспільстві.

Основні інститути, що здійснюють соціалізацію нових поколінь, — це родина, цивільне суспільство і держава.

Рухливість політичних орієнтацій і різноманіття агентів політичної соціалізації обумовлені складністю і суперечливістю самого політичного життя. Виділення стійких зразків поведінки особистості, у яких виявляється рівень її політичної зрілості, самостійності, здатності бути відповідальною за свій політичний вибір, є характерним для етапу вторинної соціалізації. На цій стадії соціалізації характер політичної взаємодії влади та індивіда може бути заснований на діалозі, консенсусі чи конфлікті між ними. Це обумовлюється типом політичної культури, що домінує в суспільстві, її однорідністю чи існуванням різних субкультур у середині її. Ступінь культурної однорідності, і насамперед історичних і національних традицій, конфесіонального середовища, при певному впливі економічних і соціальних відносин дозволяє виявити найбільш стійкі риси політичної соціалізації конкретних суспільств.

У країнах зі стабільною економікою і стійкими структурами влади процес соціалізації спирається на продуману і послідовну систему залучення особистості до соціокультурних норм співжиття. Кожний з інститутів соціалізації взаємодоповнюють один одного, забезпечуючи вирішення загального завдання — формування самостійного і відповідального суб'єкта політики, особистості з розвинутою громадською свідомістю. Хоча й у цих країнах процес політичної соціалізації аж ніяк не обходиться без проблем чи невдач.

Іншим є характер процесу входження особистості в громадське життя в перехідних суспільствах, що відрізняються розмитістю правових і політичних норм і цінностей, тобто аномією.

Довгий час у СРСР домінувало протиставлення цінностей комунізму і цінностей капіталізму. Була створена система політичної соціалізації, що дозволяла контролювати процес трансляції політичних цілей КПРС у внутрішню структуру особистості. Всі інститути соціалізації: родина, дошкільні установи, школи, вузи, дитячі і молодіжні організації, КПРС являли собою механізми єдиної системи політичного виховання.

Катастрофа політичної монополії КПРС і комуністичної ідеології на початку 1990-х рр. призвела до ліквідації колишньої системи цінностей. Внаслідок цього пострадянське суспільство знаходиться в стані, коли стара система цінностей дискредитована (хоча на неї ще орієнтуються значні групи населення), а ліберальні політичні цінності поки не затребувані широкими верствами суспільства. Колишні агенти політичної соціалізації тепер сповідують різні політичні переваги.

Багатопартійна система як інститут соціалізації у період, коли громадське суспільство ще відсутнє, є малоефективною. Партії зайняті більше обслуговуванням групових інтересів керівництва, ніж серйозною політико-виховною роботою в масах.

Так само невисоким є ступінь впливу на процес політичної соціалізації й інститутів публічної влади. У цей період зростає політична апатія, викликана розпадом колишніх соціальних зв'язків і відчуженням населення від політики.

Найбільші можливості формування політичних переваг індивідів концентруються в руках засобів масової інформації. В умовах ринку, коли існування ЗМІ залежить не тільки від тиражу, але і від фінансових можливостей спонсорів, вони більше зацікавлені не в наданні об'єктивної і безсторонньої інформації, а в погоні за сенсаціями, скандалами, здатними залучити нових читачів. Відсутність цілісної системи політичної соціалізації особистості приводить до того, що політичні позиції індивідів обумовлюються не впливом лідерів, газет, журналів, телебачення, партій, а їхнім економічним становищем. Не випадково найбільш могутнім фактором політичної соціалізації в умовах аномії виявляються конкретні економічні і політичні події, що змінюють становище індивіда.

Враховуючи наведене, можна зробити такі висновки:

– соціалізація дозволяє індивіду засвоювати цінності і норми, притаманні конкретному суспільству, й ефективно виконувати соціальні ролі і функції, тим самим забезпечувати збереження самого суспільства і політичної системи;

– суспільства, що переходять від тоталітаризму до демократії, характеризуються суперечливим переплетенням двох тенденцій у процесі політичної соціалізації:

а) з одного боку, демократизація громадського життя розширює можливості політичної участі особистості, включення в політику раніше політично пасивних груп населення, підвищує інформованість громадян про діяльність владних структур;

б) з іншого боку, наростають політична апатія, відчуження, невір'я, катастрофа ідеалів.

Для подолання кризи в перехідний період виникає необхідність ефективного включення індивіда в суспільні зв'язки. У свою чергу необхідно запобігти конфлікту, що пов'язан із систематичним протистоянням влади й індивіда і перейти до консенсусу між ними. Це можливо при формуванні стійкої нормативно-ціннісної системи за умов демократичної, правової і соціальної держави.

Література

1. Соціальна філософія: Короткий енцикл. слов. — К.; Х.: ВМП «Рубикон», 1997.
2. Баталов Е. Политическая культура современного американского общества. — М., 1991.
3. Социология: Наука об обществе. — Х., 1996.

ЕВТАНАЗІЯ — ПРАВО НА ПІДНУ СМЕРТЬ ЧИ ВБИВСТВО?

Одним з головних досягнень Конституції України 1996 р. є підвищення уваги до встановлення і захисту особистих прав і свобод людини і громадянина. На зміну розумінню людини як суб'єкта, насамперед, публічно-правових відносин, приходить інша концепція: людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави (ст. 3 КУ).

Звичайно, це не може заслуговувати однозначної позитивної оцінки, оскільки не завжди приватні інтереси вище за суспільні та державні. Проте на етапі формування в Україні правової держави і громадянського суспільства така увага до особистих прав людини цілком виправдана. Одне з найважливіших прав, що забезпечують саме фізичне існування людини як біологічної істоти і суб'єкта правових відносин, — право на життя.

Дана норма вже стала об'єктом дослідження багатьох учених. Проте сам механізм реалізації даного конституційного права містить ряд спірних моментів, один з них — проблема завершення життя.

Конституційне закріплення права на життя логічно означає юридичне закріплення права людини на смерть (ст. 27 КУ закріплює невід'ємне право людини на життя і відповідно до неї ж ніхто не може бути свавільно позбавлений життя).

Зрозуміло, якщо право на життя належить до складу особистих прав, то його реалізація здійснюється людиною індивідуально, без участі інших осіб (виняток становить смертна кара як реакція суспільства на злочинні дії, вчинені винною особою), у всіх інших випадках втручання в самостійне вирішення людиною питання життя і смерті уявляється юридично неприпустимим. Однак досить часто виникають ситуації, коли людина хоче позбавити себе життя, але не в силах фізично або морально зробити це самостійно. Це проблема евтаназії. Вона хвилювала суспільство впродовж усього ХХ сторіччя, однак і до цього дня у людства більш запитань ніж відповідей.

Вперше термін «евтаназія» використав англійський філософ Френсіс Бекон для позначення легкої, безболісної смерті, без мук і страждань. Застосування евтаназії на практиці завжди пов'язане з певними проблемами. Ці проблеми полягають в двоякому ставленні до цієї медичної послуги, породжуючи нескінченні суперечки. В цих суперечках одна сторона впевнена, що вбивство людини навіть із співчуття — це протидія Божій волі (тут вступає в дію релігійний аспект: життя, яке б важке воно не було, дається людині зверху і саме цим віднімається у людини право переривати його) і порушення медичної етики; інша нагадує про єдиний спосіб позбавлення від болісної смерті рідних і близьких, які благають припинити їх страждання.

Супротивники евтаназії також згадують про введення в гітлерівській Німеччині програми «евтаназія», яка мала жахливі наслідки у вигляді 275 000 розумово відсталих, психічно хворих, епілептиків, пацієнтів з різними неврологічними розладами, яких визнали непотрібними для суспільства і застосували щодо них «легку» смерть у газових камерах, і про відомого прихильника евтаназії доктора патологоанатома Джека Кеворкяна, який запропонував ще в 1958 р. науковому товариству доповідь про використання в медичних цілях органів засуджених до смертної кари, надаючи осудженим «легку» смерть. З початку 1990-х рр. Кеворкян допоміг померти щонайменше 130 хворим [1].

Проте варто зазначити, що евтаназія здобуває на сьогоднішній день і певну актуальність, це пов'язано перш за все з появою нових поки що невиліковних захворювань, окрім цього, рівень розвитку економіки багатьох держав не забезпечує можливості повноцінного лікування.

І раніше виникали ситуації, коли доводилося вирішувати проблему: чи прирікати людину на болісну смерть або одночасно припинити страждання. Прикладом може бути випадок, коли відступаюча армія змушена залишати своїх важко поранених солдатів на полі бою. Проте лише зараз ці проблеми стали предметом спеціальних обговорень та суспільного інтересу. Виникаючи в галузі охорони здоров'я як однієї з найважливіших сфер суспільного життя, вони, безумовно, вимагають нормативного регулювання (зазначимо, що в українському законодавстві, на відміну, наприклад, від російського, відсутнє навіть поняття евтаназії, що, безумовно, не є його плюсом).

Ми завжди вважали, що лікар повинен рятувати і підтримувати наше життя. Він зобов'язаний робити це через своє призначення і призначення медицини в цілому. Але якщо замислитись, чи завжди такий порятунок є доцільним. І, в першу чергу, чи потрібно це самій людині, якщо ми упевнені, що життя врятованого не буде сумісне зі звичайними людськими життєвими процесами і буде причиняти хворому лише страждання. Ставлення самих медиків до цієї проблеми закріплено в Декларації про евтаназію 1987 р.: «Евтаназія, тобто навмисне переривання життя пацієнта, навіть зроблене на прохання самого пацієнта або на прохання його близьких родичів, є неетичним. Це не звільняє лікаря від взяття до уваги бажання пацієнта, щоб природні процеси вмирання йшли своїм ходом у заключній стадії» [2]. Досить таки неоднозначне і невизначене ставлення.

Розрізняють евтаназію пасивну та активну (за критерієм позиції лікаря) і добровільну і недобровільну (критерій — позиція хворого).

Осередком найбільш гарячих суперечок є морально-етичний аспект законодавчого закріплення і застосування активної евтаназії, тобто здійснення прямих активних дій, спрямованих на припинення життя хворого. У центрі всієї етичної проблеми перебуває питання — етично, гуманно і чи милосердно взагалі переривати життя людини, навіть безнадійно хворої, і чи не повинно це сприйматися як звичайне вбивство. У цей час офіційно активна евтаназія заборонена у всіх країнах.

Відносно пасивної евтаназії, ситуація різко відрізняється, вона застосовується

на офіційному рівні в Голландії, деяких штатах в Північній Америці. А чи є різниця?

Українським законодавцям не до такої дрібниці, як законодавче врегулювання еутаназії. В російському законодавстві прямо передбачена кримінальна відповідальність за здійснення еутаназії. Однак факт законодавчої заборони еутаназії свідчить про те, що її латентне вживання прийняло значні масштаби.

На наш погляд, це дуже важлива проблема, яка потребує однозначної оцінки держави та її законодавчого врегулювання.

Література

1. Ковлер А. И. Антропология права: Учеб. для вузов. — М.: ПОРМА-ИПФРА, 2002. — С. 444.
2. Дмитриев Ю. А., Шленева Е. В. Право человека в РФ на осуществление эвтаназии // Государство и право. — 2000. — № 11. — С. 53.

УДК 316.334.4

О. В. Сердюк

«ЧИСТА СОЦІОЛОГІЯ ПРАВА» Д. БЛЕКА

Соціологічний підхід вже давно став органічною складовою методології правознавства, а соціологія права визнана як теоретична юридична наука, що має суттєвий вплив на розвиток світоглядних та теоретичних засад правознавства [3; 4; 7; 12; 15]. Тому визначення відношення до існуючих в сучасному правознавстві парадигм соціологічного правопізнання складає одну із важливих умов трансформації і оновлення методологічних засад не лише соціології права, але й правознавства в цілому, подолання його надмірної обтяженості монізмом марксистської парадигми. Однак при цьому мова має йти не про їх механічне запозичення, без урахування специфіки національних традицій як в правовому житті, так і в теоретичному правопізнанні, а про органічний процес засвоєння, який супроводжується і обґрунтовується спеціальними дослідженнями.

Аналіз публікацій вітчизняних авторів показує, що акцент в таких дослідженнях найчастіше робиться на «класичні теорії» XIX — початку XX ст., які досить часто фактично мають виключно історичну цінність і мало використовуються в сучасному «правовому дискурсі». Сучасні теорії розглядаються мало і фрагментарно, а сучасна теоретико-пізнавальна ситуація відображається не завжди адекватно, створюючи ілюзію повного домінування «інтерпретативних» підходів і завершеності «феноменологічного перевороту» [4]. Однак це є суттєвим перебільшенням. Насправді соціологія права продовжує розвиватись на основі внутрішнього конфлікту — два типи парадигм («об'єктивістські» та «суб'єктивістські») конкурують, і це, власне, є одним з джерел розвитку і соціології права, і теоретичних засад правознавства в цілому. Враховуючи «генетичну схильність» вітчизняного правознавства до соціологічного позитивізму, особ-